यदितुतर्कमतेइवप्रकाश्यप्रकाशकयोःसुखज्ञानयोरेकात्माधिष्ठानत्वमिष्टंतर्हितद्वदेवयुगपज्ज्ञानानुपलब्धिलिंगेनसिद्धंमनोनामकमात्मातिरिक्तंद्रव्यांतरंअभ्युपेयंतेनविनाआत्मनितत्संयोगवैजात्यसिद्धस्यका
र्यवैजात्यस्योदयासंभवादितिशंकते किंनेति ॥ १७ ॥ उत्तरमाह यदिति यत्परमतप्रसिद्धंआत्मरूपंद्रव्यंसुखदुःखादिगुणानामाश्रयभूतं तत्देहसंश्रयणेनस्थूलसूक्ष्मशरीररूपोपाध्यालंबनेनहे
तुनाअन्वितंबुद्ध्यादियुक्तंभवति आत्मनिसुखादिभानंअवस्थात्रयोपाधिकं नस्वाभाविकंअवस्थांतरगतस्यसुखादेरवस्थांतरेदर्शनाभावात् ततउपाधिविशिष्टमात्मद्रव्यंकरणैर्वक्ष्यमाणैरधिष्ठितंसत्भोगान्भुं
क्ते तथाचश्रुतिः आत्मेंद्रियमनोयुक्तंभोक्तेत्याहुर्मनीषिणइति यथाविधिकर्मानुरूपं ॥ १८ ॥ ज्ञानंरूपाद्याकाराधीवृत्तिःतेनतत्साधनानींद्रियाणिगृह्यंते बुद्धिःकर्त्रादिधर्मकंविज्ञानं विज्ञानंयज्ञंतनुतइतिश्रु
तेः मनःसर्ववाह्यकरणानुग्राहकमंतःकरणं भोगाधिकरणेदेहे एतेनविकारभाजांकर्त्रादीनांकरणत्ववचनेनतदितरदकर्त्रात्मकमधिष्ठानंविवेचितं ॥ १९ ॥ द्वितीयप्रश्नोत्तरमाह मनसेति विषयस्यग्राहकत्वेनाय

किंनगृह्णासिविषयान्युगपत्त्वंमहामते ॥ एतावदुच्यतांचोक्तंसर्वंपन्नगसत्तम ॥ १७ ॥ सर्पउवाच यदात्मद्रव्यमायुष्मन्देहसंश्रयणान्वितं ॥ करणा
धिष्ठितंभोगानुपभुंक्तेयथाविधि ॥ १८ ॥ ज्ञानंचैवात्रबुद्धिश्चमनश्चभरतर्षभ ॥ तस्यभोगाधिकरणेकरणानिनिबोधमे ॥ १९ ॥ मनसातातपर्येतिक्रमशो
विषयानिमान् ॥ विषयायतनस्थेनभूतात्माक्षेत्रनिःसृतः ॥ २० ॥ तत्रचापिनरव्याघ्रमनोजंतोर्विधीयते ॥ तस्माद्युगपदत्रास्यग्रहणंनोपपद्यते ॥ २१ ॥ स
आत्मापुरुषव्याघ्रभ्रुवोरंतरमाश्रितः ॥ बुद्धिंद्रव्येषुसृजतिविविधेषुपरावरां ॥ २२ ॥ बुद्धेरुत्तरकालाचवेदनादृश्यतेबुधैः ॥ एषवैराजशार्दूलविधिःक्षेत्रज्ञ
भावनः ॥ २३ ॥ युधिष्ठिरउवाच मनसश्चापिबुद्धेश्चब्रूहिमेलक्षणंपरं ॥ एतदध्यात्मविदुषांपरंकार्यंविधीयते ॥ २४ ॥

तनंस्थानंइंद्रियंतत्स्थेनमनसाकरणेनभूतात्माजीवःक्षेत्रात्तेनतेनद्वारेणनिःसृतःक्रमशइमान्रूपादीन्पर्येति अनेनअन्यत्रमनाअभूवंनाश्रौषमन्यत्रमनाअभूवंनापश्यमित्याद्यनुभवस्यश्रुत्यैवप्रदर्शितत्वान्मनोना
मव्यापकंकरणंसिद्धं ॥ २० ॥ तत्रेति तच्चमनःतत्रविषयग्रहणेकर्तव्येसतिविधीयतेबुद्ध्याकर्त्र्याव्यापाराविष्टंक्रियतेऽतोव्यापारकालभेदान्मनोयुगपद्विषयान्नगृह्णातीत्यर्थः ॥ २१ ॥ बुद्धेरपिपरप्रेर्यत्वमाह
सइति योबुद्धिमनइंद्रियैःकरणैरुपेतःसन् भोक्तास्वतस्त्वभोक्तेत्युक्तःसआत्माभ्रुवोरंतरमाश्रितइतिगुरूक्तयुक्त्यातदुपासकस्यतदुपलब्धिस्थानमुक्तं बुद्धिंद्रव्येषुरूपादिमत्सुग्राह्येषुसृजतिप्रेरयति अयस्कांतइ
वलोहं परावरांआत्मानात्मविषयत्वेनोत्तमाधमां कुलालश्चक्रमिवबुद्धिर्व्यापाराविष्टैवमनोव्यापारयतिआत्मातुनतथेत्यर्थः ॥ २२ ॥ ननुबुद्धेरेवकर्तृत्वेनसर्वव्यवहारनिर्वाहेसतिकिंक्लीबसदृशेनआत्मांत
रेणेत्याशंक्याह बुद्धेरिति बुद्धितदभावयोर्यावेदनाज्ञानंसाक्षिरूपंबुधैर्योगिभिर्बुद्धेःसकाशाद्विविक्ततयादृश्यतेयुक्त्यानुभवेनचगृह्यते एषःतदेवज्ञानंक्षेत्रज्ञभावनआत्मप्रकाशकोविधिरज्ञातज्ञापनंस्वप्रकाशमि
त्यर्थः नहिलयोदयवत्याबुद्धेरात्मत्वंसंभवतिकृतनाशाकृताभ्यागमप्रसंगादित्यन्यत्रविस्तरः ॥ २३ ॥ मनसइति बुद्धिमनसोरन्यतरस्यकर्तृत्वंकरणत्वंवास्तुकिमुभयकल्पनयेत्याशयः ॥ २४ ॥

Digitized by Google